

Különböző műfajú szövegek szupraszegmentális jellemzői

Bevezetés

Mindennapos tapasztalat, hogy egy elhangzott szövegrészletről viszonylag rövid idő alatt el tudjuk dönteni, milyen műfajú szöveget hallottunk. Ebben segít a szöveg tartalma, felépítése, stílusa, mondatszerkezete stb. De az is ismeretes, hogy az egyes műfajoknak sajátos hangzásviláguk van: más a hangzása a mesének és más a versmondásnak, valamint azt is könnyen felismerjük, hogy a hallott szöveg felolvasás vagy spontán beszéd-e. A tartalomnak és a mondatszerkezeteknek megfelelően változik/változhat a beszéd tempója, ritmusa, kiszélesedhet a hangterjedelem, változhat a beiktatott szünetek hossza és minősége (pl. néma vagy hezitációs szünet). A mondatok tartalmi jellegét fejezi ki a hanglejtés is; azaz utal azok kijelentő, kérdő, felszólító stb. voltára akkor, ha ezt más nyelvi jel nem mutatja (Deme 1970).

Wacha Imre egyik tanulmányában (1974) felvetette, hogy ha a műfajokról többet szeretnénk megtudni, a szövegeket nemcsak irodalmi szempontból szükséges elemezni; a nyelvtudományon belül a morfológiai, lexikológiai vagy mondattani vizsgálódáson túl érdemes a szövegfonetikai eszközöket is szemügyre venni. Ezen kívül még ügyelnünk kell a beszélőnek a szövegalkotáshoz való viszonyára és a szöveggel való szándékára is. A tanulmány részletesen kitér azon szövegfonetikai eszközökre és összefüggésekre, amelyek segítségével a különböző műfajú szövegeket csoportosíthatjuk. Hangzó szöveg esetében a csoportosítást erősen befolyásolhatja a szövegmondó személye: nyelvi réteghez való tartozása, műveltsége, a beszédben való jártassága. Kísérletek azonban azt bizonyítják, hogy az akusztikus forma létrehozásában erősebb a nyelvi forma szerepe, mint a szövegmondó egyénisége (Wacha 1972). Ezzel egyben az is igazolódik, hogy a szövegeknek az írott stílusuk mellett megvan a maguk sajátos akusztikus stílusuk is.

Wacha Imre az elhangzó beszéd vizsgálata során az akusztikus jellemzőket is figyelembe véve, négy fő stílus kategóriát különböztetett meg. E stílus kategóriák a következők:

1. **A spontán, kötetlen beszéd**, vagyis a szó szorosabb értelmében vett élőszó. Jellemző, hogy ez a beszélés nem leírt, előre nyelvi formába öntött szöveg megismétlése; a gondolkodás, a szöveg megszerkesztése és annak elmondása szinkron tevékenység, egymással egyidőben zajlik le.
2. **A felolvasás**. Ebben az esetben olyan szöveget szólaltatunk meg, amit vagy a beszélő, vagy valaki más már korábban nyelvi formába öntött, s papírra vetett. A felolvasó a leírt gondolatokat mintegy „idézi”, hangjával is érzékelteti, hogy a szövegalkotás és a szövegmondás nem szimultán történt. Bizonyos esetekben a felolvasó azt is jelzi, hogy egyetért-e a szövegben foglaltakkal.
3. **A reprodukív vagy interpretatív beszéd**. Ezen szövegek fő jellemzője, hogy itt az előre – a beszélő vagy más által – megírt és papírra rögzített szöveget a beszélő olyan módon szólaltatja meg, amellyel azt az illúziót akarja kelteni, hogy az elhangzó szöveg spontán beszéd terméke, mintha a szövegmondás és a szövegalkotás szimultán folyamat lenne, noha valójában a két folyamat nem egyidejű. A beszélő itt mindenképpen megpróbálja érzékeltetni, hogy a szöveggel lelkileg, érzelmileg átélve azonosul, a benne foglalt gondolatokkal teljes mértékben azonosulni tud. Ebbe a kategóriába tartoznak a különböző előadó-művészeti beszédtevékenységek.
4. **A félreproduktív beszéd**. Ez a kategória átmenetet képez az előző három között. Ez az előadásmód rendszerint az előadó által részletesen megfogalmazott és papírra vetett szövegen alapul, de a beszélő nem ragaszkodik a szó szerinti elmondásra; a leírtakat hol idézi, hol spontán kiegészíti vagy magyarázatokkal látja el. A beszédtevékenység során a szö-

vegalkotás hol megelőzi a szövegmondást, hol pedig a spontán beszédnek megfelelően szimultán módon zajlik le a két folyamat.

Meg kell jegyeznünk, hogy a négy nagy stíluskategória természetesen nem különül el merev határokkal egymástól, másrészt viszont a felsorolt kategóriákon belül is megkülönböztethetünk egymástól eltérő jellegű szövegeket. Wacha egy másik tanulmányának a kutatás módszertanáról írt részében felveti, ha szövegfonetikai kutatást végzünk, és ennek során egy-egy szöveget több személlyel elmondatunk, majd elemezzük az így kapott különböző hangzó utánzatokat, a variánsok összevetése után megkaphatjuk a szövegtípusok közös akusztikus – főleg szupraszegmentális szintű – jellemzőit (1993).

Felmerül a kérdés, hogyan lehet tetten érni a szöveg meghangosításában a műfaji jellemzőket. Vajon el lehet-e dönteni csupán a hallott szöveg szupraszegmentális jellemzői alapján, hogy milyen műfajú szöveget hallunk, s ha igen, melyik műfajnál melyik szupraszegmentum a legmeghatározóbb? A kérdések megválaszolására egy percepciók teszt eredményei segítségével teszünk kísérletet. További vizsgálatok arra is választ adhatnak, vajon a műfajok szupraszegmentális jellemzői nyelvtől és/vagy kultúrkörhöz függetlenül is felismerhetőek-e.

Anyag és módszer

A jelen vizsgálatban a televízióból és a rádióból kiválasztottunk 10 különböző stílusú szöveget, és ezeket digitálisan rögzítettük. A rögzített szövegek mindegyikéből kivágtunk egy körülbelül félpercnyi szövegrészletet, ez képezte vizsgálatunk alapját. Az így kapott hangfájlt a Praat program 4.2-es verziója segítségével megszűrtük: mindegyik hangfájlnál az 50–500 Hz-ig terjedő frekvenciatartományt engedték át. Ez azt jelenti, hogy nem befolyásoltuk az alapprofrekvencia jelenlétét és ezzel együtt a szupraszegmentális szerkezet műfajspecifikus jellegzetességeit, de a magánhangzók és a mássalhangzók nagy részének egyértelmű azonosításához szükséges információkat (tehát az 500 Hz-nél magasabb frekvenciaértékű formánsokat, illetve a zörejfrekvenciákat) kiszűrtük a hanganyagból. Ez azt eredményezte, hogy a szövegeknek megmaradt az eredeti ritmusa, hangsúlya, dallama, tempója, de a szövegben a szavak jelentését már nem lehetett felismerni, a tartalom már nem volt érthető.

A tíz rögzített szöveg:

1. műsorelőzetes
2. spontán dialógus
3. hírek
4. spontán narratíva
5. sportközvetítés
6. ismeretterjesztő film
7. prédikáció
8. reklám
9. vers
10. mese

A percepciók tesztet összesen 35 személy részvételével végeztük el, akik négy csoportot alkottak. Az 1. csoportot képezték a gyerekek, a 2. csoport tagjai aktívan dolgozó, zömében felsőfokú végzettségű felnőttek, a 3. csoportban pedig a 60 év feletti idős személyek voltak. A 4. csoportot kortól függetlenül a külföldiek alkották: a résztvevők az angolt, németet, franciát, spanyolt, japánt, koreait vagy arabot beszéltek anyanyelvüként. 60%-uk jól beszélt a magyar nyelvet, 40%-uk csak keveset vagy egyáltalán nem tudott magyarul (vö. 1. táblázat).

1. táblázat: A kísérletben résztvevők

Csoport	Átlagéletkor	Szórás	Személyek száma
1. gyerek	12,4 év	11–14 év	5 fő
2. felnőtt	39 év	20–57 év	10 fő
3. idős	67 év	60–82 év	10 fő
4. külföldiek	33 év	29–41 év	10 fő
összesítés		11–82 év	35 fő

A kísérleti személyek minden csoportban a következő szituációs feladatot kapták: rádiót szeretnének hallgatni, de az elromlott vagy elállítódott, és nem értik teljesen jól a szövegeket. Meg tudják-e mégis mondani, hogy milyen műsor megy éppen, amikor bekapcsolták a rádiót? A 10 megszürt és magnetofonra rögzített szöveget kellett egyszer meghallgatniuk, majd minden egyes szöveg elhangzása után fel kellett jegyezniük, hogy vajon mit hallhattak. Ezután még egyszer lejátszottuk a hanganyagot, de ekkor már előzetesen kaptak egy 13 egységből álló listát, amiről kiválaszthatták, hogy vajon melyik műsort hallhatják. Ennél a feladatnál a választásukat meg is kellett indokolniuk. A külföldiek a listát angolul, németül és spanyolul is megkapták, és ezen nyelvek közül bármelyikén válaszolhattak, ha a magyar nehézséget okozott nekik. A 2. feladathoz megadott lehetőségek listája: spontán narratíva, reklám, mese, politikai beszéd, sportközvetítés, hírek, prédikáció, műsor-előzetes, színházi előadás, ismeretterjesztő film, vers, spontán dialógus, imádság.

Hipotézisek

Feltételeztük, hogy a műfajok önálló meghatározása jóval nehezebb feladat lesz, mint amikor a résztvevőknek listáról kellett választaniuk. Azt gondoltuk továbbá, hogy a gyerekek és a felnőttek felismerési aránya között szignifikáns az eltérés, az aktív felnőttek és az idősek válaszai azonban nem térnek el nagymértékben egymástól. Mivel a nem magyar anyanyelvűek életkoruk szerint a felnőttek csoportjába tartoznának, ezért a két csoport eredményeit is összevetjük egymással. Feltehetően lesznek olyan műfajok, amelyek azonosítása minden csoportnak sikerül, más műfajok meghatározása már nehézségbe ütközik. Hipotézisünk volt, hogy a különböző nyelvek eltérő intonációs és hangsúlystruktúrájától függetlenül bizonyos műfajok hangzása inkább kultúrafüggő, nem nyelvi különbségből adódó.

Eredmények

A 2. táblázat mutatja az első meghallgatás után adott válaszok értékelését. A 3. táblázat számai azt jelzik, a kísérleti személyek hány százaléka választotta ki sikeresen a megadott listából, vajon milyen műfajú szöveget hall.

A táblázatból kitűnik, hogy a műsorelőzetest minden, a spontán narratívát pedig az idősek kivételével ugyancsak minden csoportnak nehéz volt beazonosítani. Felmerül a kérdés, vajon van-e a műsorelőzetesnek olyan szupraszegmentális jellemzője, ami megkülönbözteti a többi műfajtól és egyértelműen meghatározza azt. A felolvasás mint beszédprodukciós folyamat alapvetően különbözik a spontán beszédétől, mivel az előbbi esetben a leírtak meghangosítása, az utóbbiban pedig a gondolatok nyelvi formába öntése a feladat. Amikor spontán beszélünk, különösebb felkészülés nélkül mondjuk a mondandónkat. Ha a beszélő jól ismert dologról beszél, akkor a beszédprodukció során a makrotervezés körülhatároltabb, a mentális lexikonjának aktiválása egyszerűbb, a folyamat kevesebb időt vesz igénybe, amit a hallgató oly módon érzékel, hogy a hallott szöveg számára sokkal folya-

2. táblázat: Az első meghallgatás eredményei

szöveg	Az eredetivel megegyező válaszok aránya (%)				
	gyerekek	felnőttek	idősek	összes magyar csoport	külföldiek
1. műsorelőz.	0	10	10	7	0
2. spont. dial.	60	90	100	83	100
3. hírek	60	50	50	53	50
4. spont. narr.	0	20	70	30	30
5. sportközv.	20	50	60	43	40
6. ism. terj. film	20	50	70	47	60
7. prédikáció	60	80	70	70	50
8. reklám	60	50	30	47	50
9. vers	20	100	80	67	10
10. mese	60	90	80	77	20
összes	36	59	60	52	41

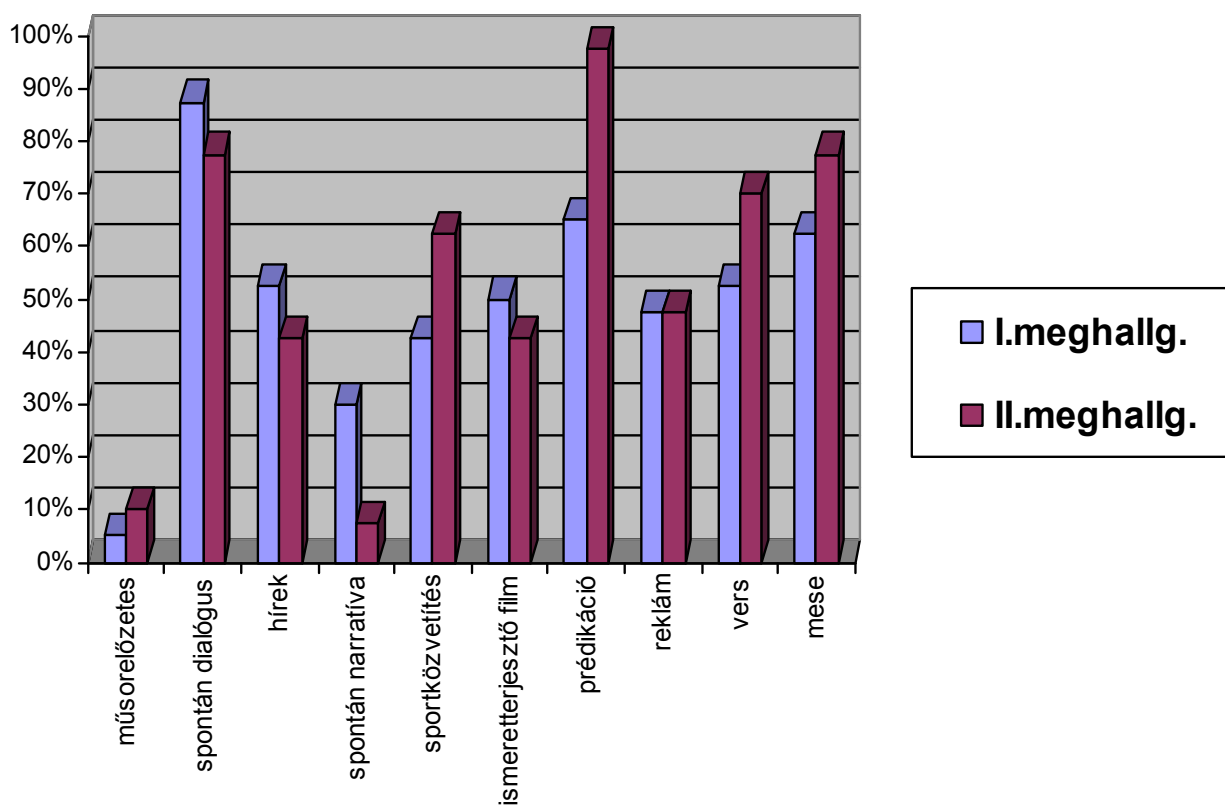
3. táblázat: A második meghallgatás eredményei

szöveg	Az eredetivel megegyező válaszok aránya (%)				
	gyerekek	felnőttek	idősek	összes magyar csoport	külföldiek
1. műsorelőz.	20	10	10	13	0
2. spont. dial.	60	80	90	77	80
3. hírek	40	40	40	40	50
4. spont. narr.	0	10	10	7	10
5. sportközv.	60	70	60	63	60
6. ism. terj. film	0	70	70	47	30
7. prédikáció	100	100	100	100	90
8. reklám	20	80	50	50	40
9. vers	40	90	100	77	50
10. mese	80	90	100	90	40
összes	42	63	63	56	45

matosabb lesz, kevesebb hibát, „megakadást” fog tartalmazni, jobban hasonlít az előre megszerkesztett beszédre. Ezzel szemben a váratlan kérdések, előre nem egyeztetett témák vagy olyan témák esetében, ami a beszélő számára kevésbé ismert, amiben kevésbé jártas, a beszélőnek hosszabb időre van szüksége a válaszainak megtervezéséhez, mentális lexikonjának aktiválásához (Gósy 1999, 2004). Az ilyen spontán beszéd nem lesz mindig kerek, teljes logikai és nyelvi egység, a beszéd rövid nyelvi egységek szaggatott sorozatává válhat, amelyeket gondolkodási, tétovázási, szókeresési szünetek választanak el egymástól (Elekfi–Wacha 2003). A spontán beszédre jellemzőek a grammatikai közbeékelések, váratlan bővítmények, egyeztetési tévedések, tartalmi és formai ismétlések (Keszler 1983); ezek a jelenségek befolyásolják a spontán beszéd időviszonyait is (szünetek helye, hosszúsága, tempó, ritmus). A nyelvi elemek befejezetlenségére, azaz a gondolatok lezáratlanságára utalhat a hangfekvés magassága, a gyakran szökőzáras dallamforma vagy a hanglejtési egység középmagasságban lebegő zárata. Ha az adatokat összevetjük a helytelen válaszok listájával, világosan

kiderül: a spontán narratív szöveget mondó idős bácsi annyira folyamatosan és határozottan beszél, hogy a tesztszemélyek elvetették a spontaneitás lehetőségét. Egyszerű feladatnak tűnt a spontán dialógus beazonosítása, ami nem meglepő, hiszen számítottunk rá, hogy a tesztszemélyek felismerik: több beszélőt is hallanak. Meglepő eredmény, hogy a gyerekek nem ismerték fel a verset, valamint érdemes megemlíteni a vers és a mese esetében a magyarok és a külföldiek eredménye közötti jelentős eltérést. Előfordulhat, hogy azokat a verseket, amit a gyerekek ismerhetnek, más, egységesebb műfajspecifikus tulajdonságok jellemzik, amelyek a kísérletben szereplő verstől jelentősen eltérnek. A prédikációt viszonylag nagy biztonsággal ismerte fel mindegyik magyar kísérleti csoport; a külföldiek azonban nem.

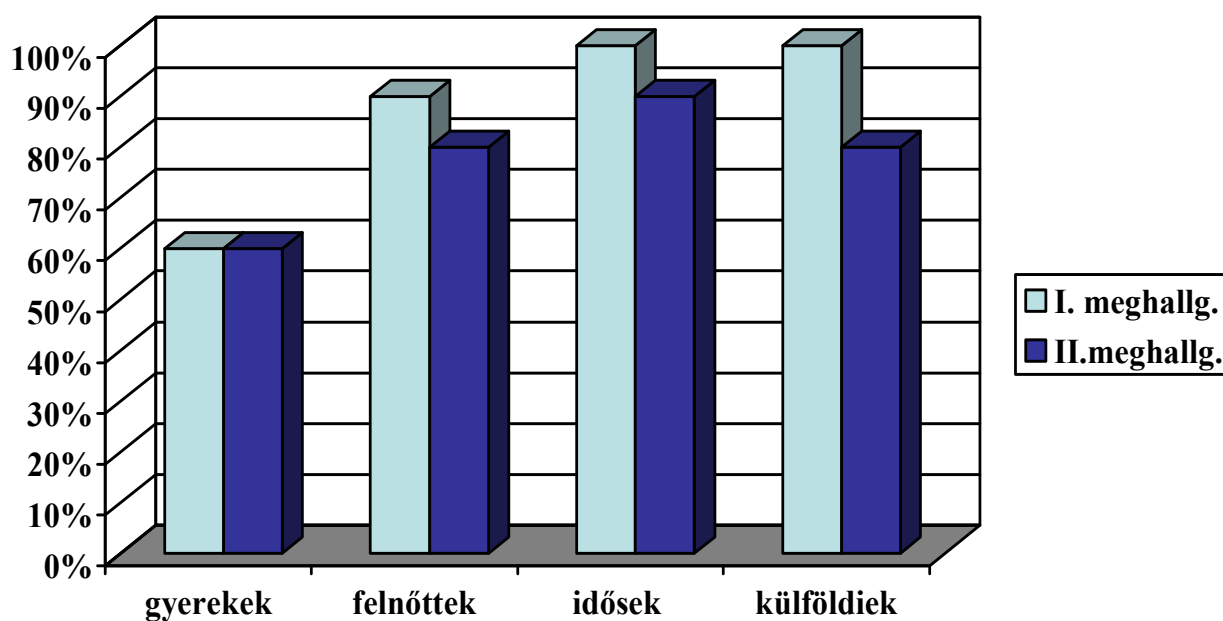
Ha a két táblázatot összehasonlítjuk, láthatjuk, hogy a második meghallgatás utáni eredmények jobbakká lettek (az időseket kivéve), de nem olyan nagymértékben, mint amit feltételeztünk (vö. 1. diagram). Ez részben adódik a feladat jellegéből is, hiszen több választási lehetőséget adtunk meg, mint ahány szöveget hallhattak a kísérleti személyek, másrészt sokszor egymáshoz igen közel álló műfajok között kellett választani: spontán dialógus – színdarab, reklám – színdarab. Bár mérések nélkül is nyilvánvaló, hogy például a reklám és a színházi előadás között adott esetben jelentős szupraszegmentális különbség van (a reklámok döntő többségükben sokkal gyorsabb tempójúak, mint egy színházi előadás hanganyaga). Az eredmény azonban azt mutatja, hogy a műfajokat csak a szupraszegmentális jellemzőjük alapján mindössze 40–60%-ban tudjuk beazonosítani.

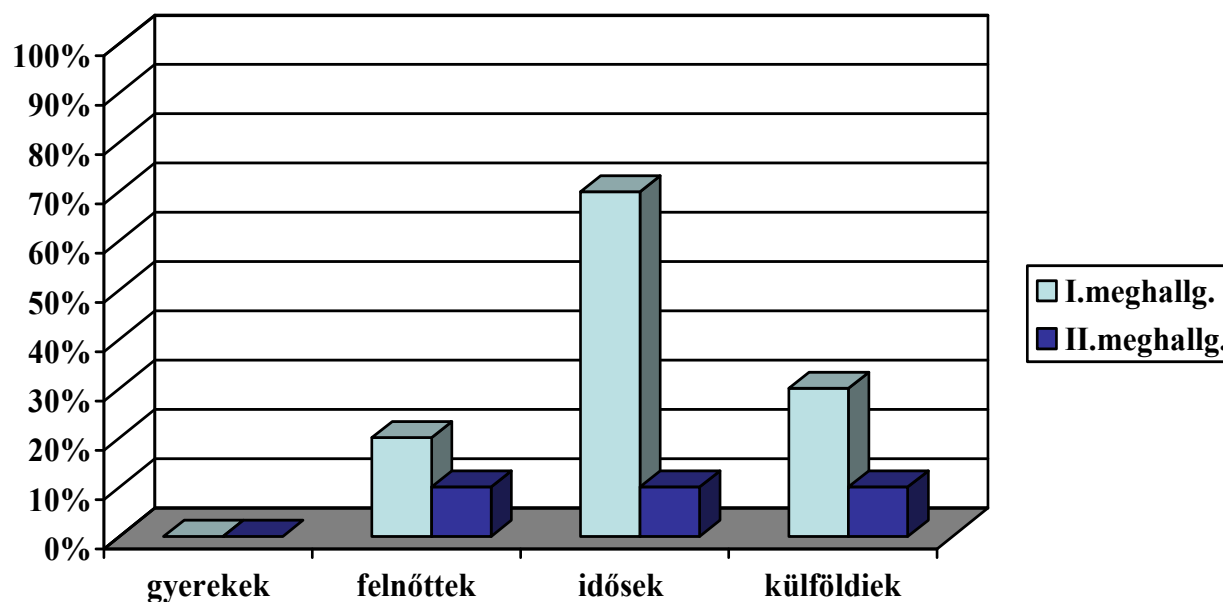
1. diagram: Az első és a második meghallgatás eredményeinek összevetése

A külföldiek és a felnőttek eredményeit összehasonlítva láthatjuk, hogy a külföldiek mindkét esetben 18%-kal gyengébb eredményt értek el; a már magyarul jól vagy jobban beszélő külföldiek egyértelműen nagyobb biztonsággal tudták beazonosítani a különböző műfajú szövegeket (50–70%-ban), mint a kezdő vagy magyarul egyáltalán nem beszélő társaik (20–30%).

A 2., a 3. és a 4. diagramon a spontán dialógus, a spontán narratíva és az ismeretterjesztő film felismerési arányai láthatók.

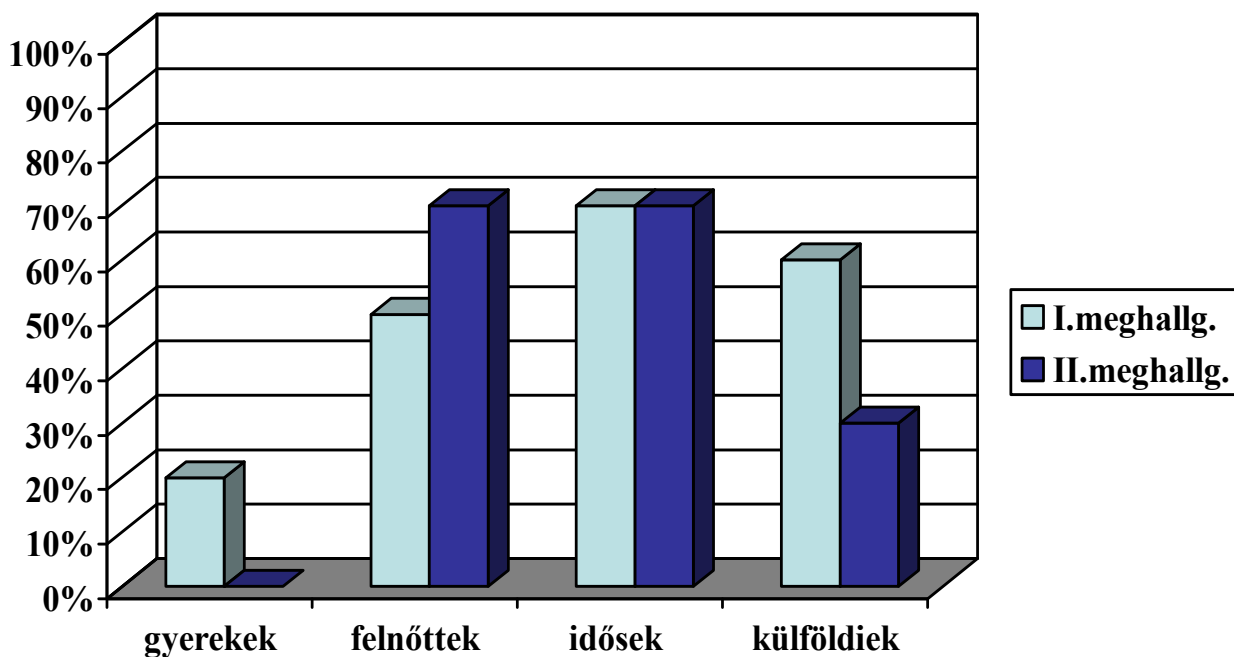

2. diagram: spontán dialógus

3. diagram: spontán narratíva

A különböző műfajok szupraszegmentális tulajdonságaikról sokat elárul, ha megvizsgáljuk, helytelen válasz esetén milyen műfajú szövegnek sorolták be a kísérleti személyek a meghallgatott részleteket. A kapott válaszokat a 4. táblázat foglalja össze.

4. diagram: ismeretterjesztő film

4. táblázat: Helytelen válaszok

eredeti szöveg	helytelen válaszok
1. műsorelőzetes	híradó, időjárás-jelentés, történelmi műsor, spontán narratíva politikai beszéd, interjú, riport, spontán dialógus
2. spontán dialógus	színházi előadás, sportközvetítés, dokumentumfilm, politikai beszéd
3. hírek	időjárás-jelentés, sportközvetítés, dokumentumfilm, spontán narratíva
4. spontán narratíva	politikai beszéd, hírek, sportközvetítés, prédikáció, dokumentumfilm
5. sportközvetítés	dokumentumfilm, színházi előadás, hírek, mese, műsorelőzetes, versmondás
6. ismeretterjesztő film	vallásos műsor, hírek, riport, rádiójáték, mese, vers, ima
7. prédikáció	politikai beszéd
8. reklám	riport, mese, színházi előadás, dokumentumfilm, sportközvetítés
9. vers	ima, színházi előadás, mese, időjárás-jelentés, interjú, műsorelőzetes
10. mese	relax-program, színházi előadás, ima, vers, hírek, ismeretterjesztő film

A műfajok jellemzése szempontjából a legértékesebb információkat a kísérleti személyek indoklásai nyújtották. Az adatok arra engednek következtetni, hogy a kiválasztott különböző stílusok között a műsorelőzetesnek vannak legkevésbé a műfajra jellemző, speciális szupraszegmentális tulajdonságai.

1. műsorelőzetes:
emelkedett beszédmód, határozott hang, nagyon kevés szünet, jellegzetes intonáció, folyamatosan beszél, ismeri a témát, monoton, határozott, rövid mondatok
2. spontán dialógus:
kérdés-válasz, több ember, nevetés, nem folyamatos, spontán, nem előre szerkesztett beszélgetés több ember között

3. hírek:
nagyon sok hangsúly, gyors, nyomatékos, monoton, érzelemmentes, folyamatos, vidám, sok információt ad, határozott hang, férfi beszél, nagyon gyors, hadaró, tömör, előre megírt szöveg
4. spontán narratíva:
hangsúly, lassú tempó, folyamatos, nagyon lassan beszél, szeretné megmagyarázni a legfontosabb ötleteket, dallam, nagyon nyomatékos
5. sportközvetítés:
leíró, kommentáló, kiváró, rendszertelen, nem folyamatos, nagyon nagy és hosszú szünetek, kevés, spontán szöveg, néha nagyon gyors beszéd
6. ismeretterjesztő film:
lassú, nyugtató beszéd, értelmezett szöveg, nagyon lassú tempó, meleg hangon mesél
7. prédikáció:
nagyon nyomatékos, magyarázó, lassú, elgondolkodó, harmonikus érzés, nagyon lassan beszél, visszhang, fennkölt, hangsúlyos, szerkesztett szöveg
8. reklám:
nagyon gyors beszéd, párbeszéd, kevés szöveg, magas hang, intonáció, nagyon vidám hang, gyorsan sok információt közöl, olyan reklámozó
9. vers:
lassú, hangsúlyos, mondatról mondatra mond mindent, jellegzetes intonáció, ritmusos, dallamos, úgy beszél, hogy mindenki megértse, tagolt, rímes szöveg, nagy szünetek, jellegzetes hang
10. mese:
magas, mesélő hang, lassú, nyújtott szöveg, nagyon érthetően beszél, lassú, szeretetteljes, „színes” hang

A szupraszegmentumok vizsgálata azt jelenti, hogy megnézzük a szövegben a beszéddallam, a hangsúly, a tempó, beszédritmus, hangerő és egyéni hangszínezet jellemzőit. Az említett kísérletben a tempó és a szünet látszott az egyik legmeghatározóbbnak, ezt a Praat program segítségével analizáltuk is. Kétféle tempót különböztetünk meg: az artikulációs tempót és a beszédtempót. A kettő között az a különbség, hogy az artikulációs tempó az artikuláció tiszta idejére eső nyelvi jelek számát jelöli, a beszédtempó esetében figyelembe vesszük a szüneteket és a megakadásjelenségeket is (Gósy 2004). A szüneteknél mértük a néma és a jellel kitöltött szüneteket is (utóbbiak függetlenek a beszédhangok képzésétől). A kapott értékeket az 5. táblázatban foglaltuk össze.

Számos kísérlet bizonyítja, hogy a beszéd tempója, ritmusa függ az egyéntől, a beszédbeli helyzettől, az érzelmi-hangulati állapottól, a beszéd tárgyától, a szöveg mondatszerkezetétől, valamint a műfajtól és a stílustól is (Gósy 1997, Wacha 1999). Ha összehasonlítjuk a különböző műfajok tempóját, a sorrend a következő (Subosits 2001):

- a) szavalat (leglassúbb);
- b) mesélés (már gyorsabb);
- c) prózai felolvasás (fokozottabb iram);
- d) beszélgetés (tovább gyorsul);
- e) sportközvetítések (leggyorsabb).

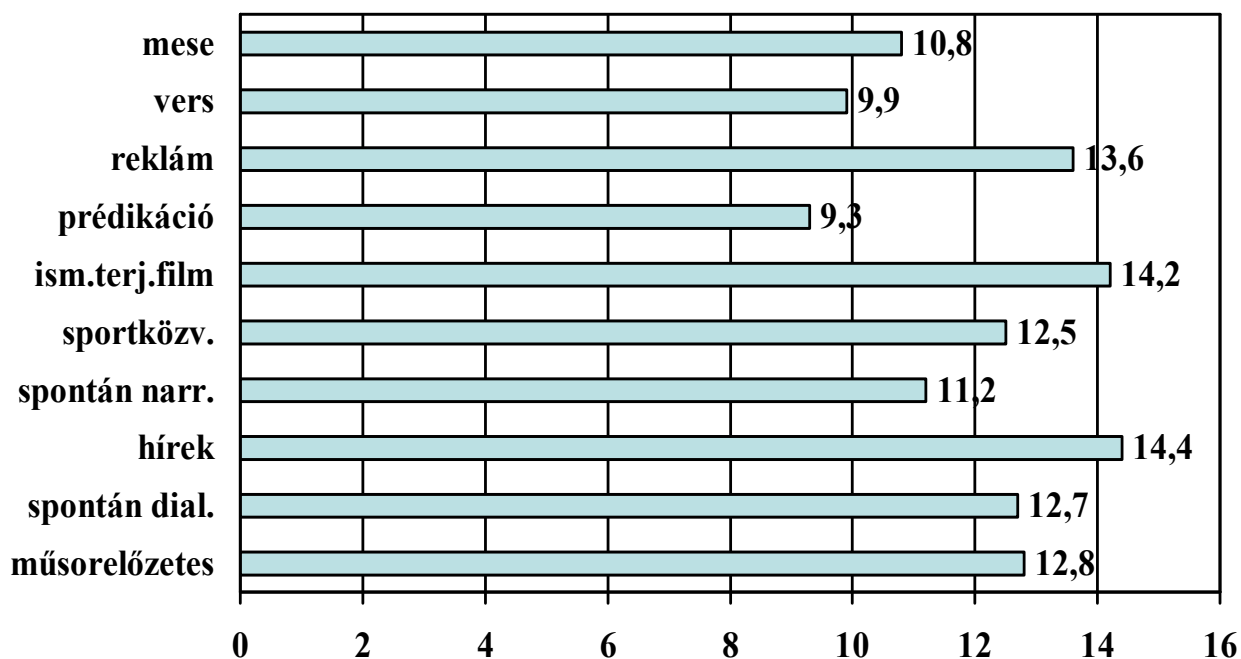

5. táblázat: Tempó és szünet

SZÖVEG	jelidő (ms)	b.hang	art. seb. (hang/sec.)	szünet (ms)	szün./szöv. (%)	szün. átl. (ms)
1. műsorelőzetes	24063	307	12,8	2665	10	296
2. spontán dialógus	22145	282	12,7	6397	22	533
3. hírek	27524	395	14,4	2341	8	334
4. spontán narr.	24631	275	11,2	5685	19	406
5. sportközv.	11765	147	12,5	13598	54	1700
6. ismeretterjesztő film	18105	257	14,2	8013	31	2671
7. prédikáció	14887	138	9,3	7160	32	895
8. reklám	22755	309	13,6	2073	8	148
9. vers	13209	131	9,9	14698	53	1050
10. mese	21044	228	10,8	8554	29	855

Ha az 5. diagramot megtekintjük, láthatjuk, hogy a mi adataink alapján is hasonló sorrendet állíthatunk fel.

A lassú beszéd elsősorban nyugalmat, higgadságot és megfontoltságot sugall; érezhető, hogy a beszélő gondosan mérlegeli és ellenőrzi nyelvi megnyilatkozásait. Kísérletünkben a leglassabb artikulációs tempót a prédikáció és a vers esetében mértük.

5. diagram: artikulációs tempó (hang/sec)

Normál tempójú beszédnek nevezzük az átlagosan 12 hang/sec artikulációs sebességű hangzó szöveget (Gósy 2000). Ha ezt a meghatározást összehasonlítjuk a táblázat értékeivel, láthatjuk, hogy ehhez képest a reklámra, az ismeretterjesztő filmre és a hírekre lényegesen magasabb értéket kaptunk, amit az első és a harmadik esetben megmagyaráz az, hogy nagyon rövid idő alatt minél több információt kell nyújtani a hallgatóknak. A gyors tempó impulzivitást, aktivitást fejez ki, de tudnunk kell, hogy a nagy artikulációs sebesség egyben megnehezíti a szövegfeldolgozást, és adott esetben nem megfelelő szövegértést okozhat.

Adataink is mutatják, hogy a beszédben a tempót állandóan váltjuk. Ennek segítségével kiemelünk lényeges információkat, tagoljuk és hangsúlyozzuk mondanivalónkat. A kevésbé fontos

részeknél gyorsabb az artikuláció, a hangsúlyos szavakat jobban megformáljuk, ezért itt a hangok ejtésére több időt szánunk. Subosits (2001) azt írja: „Általánosan érvényesülő szabály, hogy a beszéd gyorsaságával a beszédet alkotó jegyek alaki kidolgozottsága és tagoltsága, vele együtt a beszéd kifejező ereje is csökken.”

Vizsgáljuk meg a reklám példáját, hogyan jelentkezik a tempó váltása.

Szerkezetileg a szöveget két nagyobb részre bonthatjuk: az első egy rövid jelenet több felvonásban, ahol megismerkedhetünk a főszereplővel, akinek nincs pénze, és megpróbál kölcsönt kérni. A második részben pedig elhangzik maga a reklám: melyik bankhoz kell mennünk, hol jutunk a legkedvezőbb feltételek mellett pénzhez.

Hipotézisünk az volt, hogy a tempóértékek a második szövegrészben alacsonyabbak lesznek, hiszen itt hangoznak el a fontos információk, amelyeket feltételezhetően a reklám (készítőnk szándéka) szerint meg kell jegyeznünk; az első rész csak illusztrációként, a szituáció felvázolásaként szolgál. Ezzel szemben méréseim azt mutatják, az első rész átlagos artikulációs sebessége 12 hang/sec, míg a második rész jóval gyorsabb, átlagosan 14,6 hang/sec sebességű volt. A konkrét információk közül egyedül a bank neve hangzott el a normál beszédtempónál lassabban. Ugyanakkor a második részben mért szünetek átlagos hosszúsága 752 ms, míg az első részben átlagosan 116,7 ms hosszú szüneteket mértünk, ami azt mutatja, hogy a konkrét adatok elhangzásakor több időnk volt a hallottak feldolgozására. Az adatokat a 6. táblázat tartalmazza.

szöveg	art. seb. (hang/sec)
Szóval egy	12,4
kölcsönről	13,8
volna szó.	11,2
Nem tok neked segíteni.	15,1
Ötvenes kamatra tudom adni.	13,5
Megoldjuk, okosba.	12,2
Nyugicá, itt egy ötös, de max. hétvégéig	9,4
Összegzés	12,0
Kerülőutak helyett egy biztos megoldás.	12,7
HVB Bank személyi kölcsön a HVB Banktól.	13,3
Kamat akár már évi kilenc egész kilencvenkilenc század százalékától.	17,0
Bármilyen célra.	15,2
Deviza alapon is.	15,6
Hívja a nulla hat negyven	16,3
ötven-negyven-ötvenes számot!	15,3
HVB Bank	10,6
Összegzés	14,6

6. táblázat: A reklám artikulációs sebessége

A kísérlet eredményei arra engednek következtetni, hogy a különböző stílusú szövegek esetében meg lehetne állapítani egy úgynevezett prototípust, amelyik szupraszegmentális szempontból leginkább magán viseli az adott stílus jellemzőit. Ennek pontos meghatározásához azonban további mérések és elemzések szükségesek.

SZAKIRODALOM

- Deme László 1970. A hanglejtés fogalma és funkciói. In: Tompa József (szerk.): *A mai magyar nyelv rendszere*. II. kötet Akadémiai Kiadó, Budapest. 503–4.
- Elekfi László–Wacha Imre 2003. *Az értelmes beszéd hangzása*. Szemimpex Kiadó, Budapest, 393–405.
- Gósy Mária 1997. A magyar beszéd tempója és a beszédmegértés. *Magyar Nyelvőr* 121: 129–39.
- Gósy Mária 1999. Pszicholingvisztika. Corvina Kiadó, Budapest, 38–60.
- Gósy Mária 2000. A beszédritmus elemzésének egy lehetséges megközelítése. *Magyar Nyelvőr* 124: 273–87.
- Gósy Mária 2004. *Fonetika, a beszéd tudománya*. Osiris Kiadó, Budapest, 183–227.
- Keszler Borbála 1993. Kötetlen beszélgetések mondat- és szövegtani vizsgálata. In: Rác Endre–Szatmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Tankönyvkiadó, Budapest, 164–202.
- Subosits István 2001. A beszéd rendellenességei. *Egyetemi Fonetikai Füzetek* 30: 106–7.
- Wacha Imre 1972. Anyanyelvünk muzsikája. *Nyelv és Irodalom* 1: 59–96.
- Wacha Imre 1974. Az elhangzó beszéd főbb akusztikus stíluskategóriáiról. *ÁNyT.* X: 203–16.
- Wacha Imre 1993. A szövegfonetikai kutatások gondjairól. *Beszédkutatás* 49–61.
- Wacha Imre 1999. *Szöveg és hangzása*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 201–32.

Imre Angéla

SUMMARY

Imre, Angéla

Suprasegmental characteristics of texts of various genres

A phonetic investigation of various types of texts is definitely justified since all genres have their specific features in the way they sound. In a two-task perception test, the author intended to find out whether the genre of a text can be identified by listening to its suprasegmental structure only, and if it can, which suprasegmental feature is the most characteristic of which genre. She also wished to find an answer to the question of whether the suprasegmental characteristics of the individual genres can be identified irrespective of the language and/or the cultural setting involved. The test was administered to three age groups, as well as to both Hungarians and non-Hungarians.

It was assumed that the identification of certain genres is unproblematic in all age groups but there will be genres that are more difficult to determine. Another hypothesis was that, irrespective of the distinct intonational and stress structures of the various languages, the sound of certain genres is more culture-dependent than based on linguistic differences.

The results show that spontaneous dialogues were the easiest to recognise. All Hungarian groups of subjects identified sermons relatively confidently, whereas non-Hungarians did not. Significant differences were also found between Hungarians and foreigners with respect to poems and tales. The tempo of rendering and the characteristics of pauses turned out to be the features most relevant for genre identification.